

Brezposelnost in socialno delo

Brezposelnost in njene posledice postajajo vse pomembnejši predmet socialnega dela. Del raziskave, ki ga povzemamo, obravnava brezposelnost kot osebni problem brezposelnih oseb in kot problem stroke socialnega dela.

Podatke za raziskavo so na terenu zbirali študenti VŠSD. Opravili so 41 intervjujev z brezposelnimi osebami in 16 intervjujev s svetovalci zaposlitve na različnih enotah in izpostavah Republiškega zavoda za zaposlovanje (RZZ). Namen intervjujev je bil zbrati informacije o tistih vidikih položaja brezposelnih, ki jih kvantitativni podatki ne prikazujejo. Zbrano gradivo izraža nekaj naivnosti anketarjev, a prav zato nazorno predstavlja dejanske razmere.

Obravnavanje brezposelnosti na RZZ

Ob prijavi na zavodu brezposelna oseba predloži delovno knjižico ter da podatke, potrebne za uveljavljanje pravic med brezposelnostjo in iskanjem zaposlitve, npr. o posebnih znanjih, konjičkih, dodatnem izobraževanju itd. Brezposelni dobijo informacije o možnostih zaposlitve oziroma dela in uveljavijo pravice ob morebitni brezposelnosti, za katere izpolnjujejo pogoje.

Zaradi velikega števila strank so razgovori kratki, rutinski. »5 minut«, »15 brezposelnih v eni uri« ipd.) Posamezni svetovalci se posebno zavzamejo za tiste iskalce zaposlitve, ki so socialno najbolj ogroženi. Drugi ponudijo možnost zaposlitve najprej tistim, ki prejema denarno nadomestilo ali denarno pomoč. Neka svetovalka pri delu z brezposelnimi upošteva svoja merila: videz oziroma urejenost, ali so se javili na zavodu zato, ker je potekel predpisani rok ali iz lastne potrebe, ali so si ogledali seznam prostih delovnih mest že na oglasni deski.

Pričakovanja brezposelnih ob prijavi na RZZ so kratkoročna in dolgoročna, odvisna so od starosti in pravnega statusa iskalca zaposlitve. Iskalci prve zaposlitve pričakujejo možnost za opravljanje pripravništva in zdravstveno zavarovanje. Delavci, ki so že bili zaposleni, uveljavljajo denarne pravice. Vse zanimajo možnosti za zaposlitev v svojem poklicu. V doglednem času pričakujejo zaposlitev, vendar mnogi vedo, da so možnosti za zaposlitev majhne, in se ne zanašajo le na pomoč zavoda. Želijo najrazličnejše informacije glede zaposlitvenih možnosti, samozaposlovanja, predčasne upokojitve, raznih tečajev, prekvalifikacije, višine denarnih pravic, dodatka za otroke, nadomestila ob nosečnosti, posledicah, če odklonijo ponujeno zaposlitev ipd. Drugim zadostuje, da so prijavljeni, zlasti dokler prejema nadomestilo in sami niso pripravljeni veliko storiti za ponovno zaposlitev ali delo. »Nekateri so zelo dejavni in si sami iščejo možnosti zaposlitve, drugi čakajo, da jim bo zavod vse uredil« (svetovalka).

Ob prijavi je večina brezposelnih zaskrbljena, vendar dokaj optimistična. S trajanjem čakalne dobe pričakovanja upadejo. Večje spremembe nastopijo približno po enem letu. Spočetka so se brezposelni pripravljene zaposliti le v svojem poklicu, kasneje bi sprejeli kakršno koli delo. Ljudje postajajo obupani in jezni ali apatični,

* Dr. Andreja Kavar-Vidmar, izr. profesorica na Visoki šoli za socialno delo, Ljubljana.

pasivni in vdani v usodo. Denarna stiska raste iz dneva v dan, pojavlja se strah za preživetje.

Brezposelni si sami bolj ali manj intenzivno prizadevajo najti zaposlitev ali delo ali začeti s samostojno dejavnostjo. Kanali zaposlovanja, ki smo jih opazili v naši raziskavi, se ujemajo s tistimi, opisanimi v drugih raziskavah, ki se ukvarjajo z zaposlovanjem in brezposelnostjo v Sloveniji (Zbornik, Trbanc).

Precej je takih, ki si priložnostno delo sami iščejo, pri iskanju zaposlitve pa se zanašajo na zavod. Opaziti je, da je kar nekaj brezposelnih z zadovoljstvom sprejelo možnost za javna dela, če so bila primerna njihovim sposobnostim. Precej zanimanja je za razne tečaje, ki jih organizirajo enote RZZ. Z dodatnim znanjem si brezposelni obetajo boljše zaposlitvene možnosti.

Posamezniki pa so že povsem obupali in se ne trudijo več, da bi našli zaposlitev ali delo. Starejši računajo na možnost za predčasno upokožitev ali starostno upokožitev z nepolno pokojninsko dobo, nekoliko mlajši na invalidsko upokožitev.

Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (Ur. l. RS, 5/91, 12/92 – ZZZB) socialnega dela ne navaja med nalogami zavoda za zaposlovanje. Ker pa iskalci zaposlitve imajo socialne težave, nekatere naloge socialnega dela po sili razmer opravijo tisti delavci zavoda, ki delajo neposredno s strankami. To so predvsem svetovalci zaposlitve.

Sodelovanje s centri za socialno delo

Ko brezposelni izgubijo pravice iz zavarovanja ob brezposelnosti, če ne zadoščajo ali če do njih sploh niso bili upravičeni, jim kot zadnja državna institucija lahko zagotovi pomoč center za socialno delo na podlagi zakona o socialnem varstvu (ZSV, 54/92).

Brezposelni se obračajo na centre predvsem po denarno pomoč zaradi oprostitve prispevka za zdravstveno varstvo, subvencije stanarine in podobnih materialnih vprašanj. Merila za dodeljevanje denarnih pomoči so vedno strožja in dobijo jih le tisti, ki so v zares hudi materialni stiski. Če izpolnjujejo pogoje, jim je dodeljena enkratna ali začasna pomoč. Na centrih za socialno delo menijo, da denarne dajatve iz zavarovanja za brezposelnost mnogim upravičencem ne zadoštujejo za življenje. Na več centrih brezposelnim poskušajo pomagati pri iskanju občasnih del, kot so obiranje sadja, sezonska dela, priložnostna dela. Včasih delavci centrov za socialno delo s pomočjo svojih poslovnih stikov pomagajo tudi pri iskanju zaposlitve. Skoraj na vseh centrih usmerjajo brezposelne k javnim delom.

Manj prihajajo brezposelni na center za socialno delo zaradi psihičnih težav, »ko so notranje čisto na tleh«. Center za socialno delo nastopi kot podporni svetovalac. Na centrih ugotavljajo, da brezposelnost vpliva na družinske razmere, odnose med partnerjema in na odnos do otrok. Tako se brezposelnost posredno obravnava ob drugih socialnih težavah.

Položaj in stališča brezposelnih

Iz razgovorov, ki so bili opravljeni z brezposelnimi, izhaja, da so mnogi med njimi v hudih stiskah, ki se ne nanašajo zgolj na pomanjkanje denarja in dela, čeprav najbolj pogosto navajajo materialne težave.

Mlajše brezposelne vzdržujejo starši, starejše zakonci in drugi sorodniki. Čeprav dohodki drugih družinskih članov rešujejo materialne težave (»Še sreča, da je žena zaposlena. Ko sem ostal brez službe, je morala ona plačevati stanovanje in sploh vse stroške.«), je za mnoge finančna odvisnost huda težava. Mlajši navajajo nelagodnost, zadrego. (»Nimam ugleda pri dekletovih starših.«) Starejši menijo, da ne opravljajo svoje vloge v družini. (»Sem odveč kot moški, ki ni sposoben preživljati družine.«)

Težak je prehod k skromnejšemu ali celo revnemu življenju. (»Naenkrat moraš znati živeti veliko bolj skromno.«) Kaj to pomeni za posamezno družino, je odvisno od življenjskega standarda pred brezposelnostjo. Nekomu je težko sprejeti situacijo, v kateri mora paziti na ceno hrane. V družini, kjer je oče brezposeln že skoraj eno leto, redno plačujejo le račun za elektriko, za druge prejemajo opomin za opominom. Tiste, ki imajo družino, skrbi vzdrževanje otrok. (»Najtežje mu je, ker otrokom ne more zagotoviti normalnega otroštva. Odraščajo v napetem družinskem ozračju, ki ga povzroča stalno pomanjkanje denarja.« 26-letni nekvalificirani delavec: »Najtežje mi je, ker sem mlad in zdrav in bi delal vse, pa ne morem dobiti dela. Letos sem bil na javnih delih, bilo je dobro plačano, tako da ima zdaj hči zimsko obleko.«)

Izgubo zaposlitve povezujejo z občutki zapostavljenosti in odvečnosti. Pretrgajo se stiki s sodelavci, prekinejo delovne navade. Priložnostna dela ne dajejo občutka pripadnosti. »Ritem« pri takem delu je drugačen. Pogrešajo delovno okolje, sodelavce in svoje delo samo po sebi. Zanimivo je, da je navezanost na delovno okolje izrazilo zelo veliko mladih ljudi s kratko delovno dobo ali samo s končanim pripravništvom. Za mlajše je izguba zaposlitve tudi izguba možnosti za strokovno izpopolnjevanje in nabiranje delovnih izkušenj. Nekaterim brezposelnim osebam (npr. iskalcem prve zaposlitve) se čas brezposelnosti ne všteva v pokojninsko dobo, kar bo kasneje imelo materialne posledice v nižji pokojnini ali podaljšano zaposlitev v starejših letih. Odnosi v družini so se spremenili. (»Vse je prevzela v roke žena«, »Doma mi težijo, ker ne delam.«) Prepripi v družini so postali pogostejši. Nekdo pogreša, ker se žena zanj več ne uredi in lepo obleče. Prepirajo se zaradi malenkosti. Nekateri mlajši se pritožujejo, da jim starši ne dajo denarja za drobnarije, kot so pivo, slaščica, revija. Drugi se pred starši čutijo krive, »ker oni delajo, jaz pa samo postopam, ker ne najdem nikjer obstanka.«

Posamezniki se ne čutijo enakopravne z nekdanjimi prijatelji, ki so še zaposleni. (»Gledajo te z viška, češ kaj boš ti, ki ti ni treba zjutraj vstajati in garati za uboge pare. Dobiš jih, čeprav doma lenariš.«)

42-letni ključavničar pravi, da se je v času, ko je bil zaposlen, počutil varnejšega, preskrbljenega in predvsem normalnega. Z »normalnim« razume: »Bil sem delavec. Imel sem OD. Imel sem prijatelje. – Zdaj eden dela v Italiji, drugi na kmetiji, jaz pa se očitno ne znajdem. Nimam zvez, sam sem in reven.« Isti toži, da ga mori utesnjenost. Nervozo sprošča z gledanjem TV. »Saj če grem v gostilno, ne morem plačati niti runde s tem, kar imam.«

Posamezniki preživljajo izredno hude krize: depresije, celo poskuse samomora.

Velik problem je prosti čas. Precej anketirancev se je vključilo v razne oblike usposabljanja, vendar kaže, da to ne zadostuje. (»Prostega časa imam na pretek, da se počutim zgubljen v njem.«)

Veliko brezposelnih, zlasti starejše in tiste, ki so že dalj časa brez dela, težita strah pred trajno brezposelnostjo in splošna nesigurnost (»Neprestano je treba skrbeti in gledati naprej.«)

Manjši del brezposelnih je s svojim položajem zadovoljen. To so predvsem nekateri mladi, ki imajo doma zagotovljeno eksistenco in jim je vseh več prostega časa z denarnim nadomestilom kot žepnino. Vendar je to manjšina. Posamezniki kombinirajo občasna dela in prosti čas. Nekateri so kot pozitivno navedli več možnosti za ukvarjanje z otroki.

Posebno ogrožene skupine

Posebne težave posameznih skupin brezposelnih oseb so dveh vrst: posebno slabe možnosti za zaposlitev ali delo in pa posebno težke materialne, socialne in čustvene posledice brezposelnosti.

RZZ se je doslej ukvarjal predvsem s tistimi brezposelnimi, ki imajo posebno slabe možnosti za zaposlitev. To so tako imenovani teže zaposljivi. »Težja zaposljivost« pomeni na ravni pojavnosti vrsto ovirajočih stanj in naravnosti v zvezi s sposobnostjo delati, ki so lahko posledica pomanjkljive ali celo odsotne izobrazbene in poklicne usposobljenosti, resnih telesnih in/ali duševnih okvar ter družbene/socialne prikrajšanosti (Brejc).

Malo možnosti za zaposlitev in delo imajo Romi. Zelo težko se zaposlijo tudi starejši delavci, iskalki prve zaposlitve, invalidi, duševno manj razviti in duševno bolni, osebe brez poklica, pripadniki drugih narodov, alkoholiki, dolgotrajno brezposelni in vsi tisti, ki imajo kakršne koli ovire v zvezi z delom ali ki odstopajo od povprečja.

Manjše možnosti za zaposlitev imajo tudi tisti, ki so postali brezposelni ob stečaju, ker je takrat hkrati brez dela množica delavcev.

V posebno težavnem položaju so dolgotrajno brezposelne osebe. Za dolgotrajno brezposelne imamo tiste, ki so brez zaposlitve več kot eno leto. Velik delež populacije dolgotrajno brezposelnih predstavljajo teže zaposljivi. Po drugi strani pa je velika verjetnost, da dolgotrajno brezposelne osebe zaradi svojega položaja postanejo tudi teže zaposljive. Znano je, da je trajanje brezposelnosti v obratnem sorazmerju z verjetnostjo, da se bo brezposelna oseba ponovno zaposlila (Ricca).

Zaposlitev za delovne invalide bi morala praviloma zagotoviti organizacija, kjer so (bili) zaposleni. Zaradi stečajev in prestrukturiranja organizacij med brezposelnimi invalidnimi osebami prevladujejo delovni invalidi. Med invalidnimi osebami so po mnenju nekaterih svetovalcev v posebno težavnem položaju duševno bolni.

Nekateri mladi so med študijem prejeli štipendijo, po dokončanem šolanju ostanejo z diplomom in brez sredstev, prijavljeni na RZZ. Mnogi brezposelni, ki so opravili pripravništvo, nimajo možnosti nadaljnje zaposlitve oziroma za delo. Po opravljenem pripravništvu so spet brezposelni. Imajo pripravniški izpit, še vedno pa nimajo dovolj izkušenj, da bi imeli enakopraven položaj na trgu delovne sile. Nekateri delodajalci mlade izkoriščajo kot poceni delovno silo.

Socialno, ekonomsko in osebno so najbolj prizadeti ljudje v srednjih letih (po 40. letu) in starejši delavci, ki po 20, 25 ali več letih dela skorajda nimajo več možnosti, da bi se ponovno zaposlili.

Ekonomsko so v posebno hudem položaju mlade družine, ki so sicer urejene, a sta oba zakonca brezposelna. Denarno nadomestilo je za preživljanje štiričlanske družine s šoloobveznima otrokoma običajno prenizko.

Do sprejetja veljavnih predpisov o delovnih razmerjih je bila stalnost zaposlitve v Sloveniji skoraj popolnoma zagotovljena. Delo je bilo pri vrhu lestvice vrednot v načinu življenja, v političnih opredelitvah in v zakonodaji. Z zakonom o delovnih razmerjih (Ur. l. RS, 12/90, 15/91) je stalnost zaposlitve ukinjena.

Pravna ureditev zaposlovanja in zavarovanja ob brezposelnosti je v Sloveniji podobna kot v državah Zahodne Evrope. Novi ZZZB je primerljiv z evropsko zakonodajo tudi glede razvijanja novih zaposlitvenih možnosti in drugih oblik delovnega angažiranja brezposelnih.

V mnogih evropskih državah nadomestila za brezposelnost in druge pravice socialne varnosti zagotavljajo prejemke za relativno dolgo obdobje, vendar se višina prejemkov postopoma zmanjšuje. Dolgotrajna brezposelnost sčasoma povzroči dokončno izključitev s trga dela. Pojavi se posebna institucionalna oblika brezposelnosti – »izključenost« –, pri kateri se brezposelni niti nimajo več za brezposelne (Kerschen, Kessler, 274). Tudi slovenska ureditev pozna sestopanje: denarno nadomestilo za brezposelnost, denarna pomoč za brezposelnost, denarni dodatki socialnega varstva.

Brezposelnost v naših sedanjih razmerah prizadetim ne povzroča samo materialnih težav, ampak tudi vrsto drugih, predvsem socialnih in čustvenih. V mnogih primerih lahko govorimo o hujših materialnih težavah, izolaciji iz dotedanjega okolja, prikrajšanosti v kulturnem in družabnem življenju, omejevanju človeških stikov, osamljenosti in podobno. V družbi, ki je vključenost v delo postavljala v središče posameznikovega življenja, pomeni izguba zaposlitve izgubo mnogih človeških stikov in izključenost iz številnih dotedanjih dejavnosti. Brez dela ostajajo ljudje, ki v svoji življenjski perspektivi upravičeno niso upoštevali možnosti, da postanejo brezposelni. »Nepričakovanost« dodatno otežuje socialni položaj brezposelnih v Sloveniji. Ker so do nedavnega bili brezposelni predvsem ljudje, ki sodijo med teže zaposljive, se je imela in se še ima brezposelnost za posebno stigmo.

Vprašanje je, ali je brezposelnost pri anketirancih, zajetih z raziskavo, povzročila revščino. Njihov gmotni položaj je zelo različen, odvisen predvsem od družinskih razmer. Pri nekaterih je posledica brezposelnosti prekinitev udeležbe v običajnih in dejavnostih, ki so v navadi v njihovem okolju. Taka prekinitev se ima za znak nastopa revščine (Wictor, 31). Nekaterim zmanjka denarja za nakup vsakdanjih potrebščin (Novak, 656). Opozoriti je treba na ugotovitev, da je brezposelnost glavna pot v revščino (Robinson, Gregson, 46). Posebno vzbuja skrb, da so posamezniki omenjali vpliv brezposelnosti na položaj otrok, kar lahko pomeni začetek prehajanja revščine v naslednjo generacijo.

Raziskava je pokazala nekatere socialne težave, ki prizadevajo velik del brezposelnih, tudi tistih, ki imajo realne možnosti za ponovno zaposlitev. Za socialno delo v Sloveniji je brezposelnost relativno nov problem tako po obsegu kot po vsebini. Populacija, ki glede na pravno ureditev in po sami logiki dogajanja prehaja iz pristojnosti službe zaposlovanja v pristojnost socialnega varstva, so tisti brezposelni, ki jih prizadeva revščina, dolgotrajno brezposelni, teže zaposljivi, tisti, ki so dejansko izključeni s trga delovne sile, in vsi, za katere brezposelnost iz različnih razlogov povzroča potrebo po socialni intervenciji.

Glede na izkušnje drugih držav je zelo verjetno, da bo tudi pri nas del dolgotrajno brezposelnih prešel v položaj popolne izključenosti s trga delovne sile. Položaj »izključenih s trga delovne sile« je dvoumen. Dokler so v evidenci iskalcev

zaposlitve, se jim pripisuje sposobnost za delo in po tem merilu ne sodijo med tipične upravičence do denarnih pomoči socialnega varstva. Po socialnih razmerah in življenjskem stilu pa predstavljajo vedno večjo skupino ljudi s posebnimi, razmeroma novimi oblikami socialnih stisk.

Ashby meni, da je edini način, da se ljudem, ki so bili brez svoje krivde izključeni s trga dela, povrneta dostojanstvo in samospoštovanje, da se jim pomaga, da se bodo bolje znašli v življenju brez dela. Ljudje, ki so se brezupešno prijavljali na stotine ponudb za delo, so silno demoralizirani in depresivni. Če so nekateri opustili brezuspešne poskuse, da bi dobili delo, in poskušajo v danih okoliščinah napraviti iz življenja brez zaposlitve najboljše, kar je mogoče, imajo pravico do pomoči (support and assistance).

Druga možnost pri obravnavanju izključenih s trga delovne sile je kritičen odnos do »mita o nezaposljivih« (Van den Berg, Van der Veer). Kaže, da je s posebnimi metodami mogoče uspešno zaposliti tudi teže zaposljive. »Zaposlovanje po meri« (tailor-made method), kot so ga imenovali v projektu, izvedenem v Helmondu na Nizozemskem, je intenziven način posredovanja zaposlitve, pri katerem ima velik pomen socialno vodenje (social guidance) pred zaposlitvijo in po njej. Iz podrobnega opisa in evalvacije metode je razvidno, da je usmerjena tako k iskalcem zaposlitve kot tudi k potencialnim delodajalcem. Ti nekaterih skupin ljudi ne zaposlujejo radi, ker imajo predsodke o njihovi zanesljivosti pri delu. Metoda je uspešna predvsem v manjših in srednjih podjetjih, ki nimajo lastne kadrovske službe in so pripravljena sprejeti storitve iskanja in izbora ustreznih delavcev. Zaposlovanje po meri zahteva trdno organizacijsko mrežo, v katero so povezane izobraževalne in socialne ustanove, organizacije za samopomoč, posredovalne agencije in lokalni dejavniki. Velik je pomen neformalnih in osebnih stikov. Zaposlovanje po meri povezuje posredovanje zaposlitve s socialnim delom.

Brezposelnost otežuje ali onemogoča zadovoljitev vrste človekovih potreb in pravic. Iz naše analize izhaja, da brezposelnost kot stanje za delo sposobnega in voljnega človeka, ki nima dela, temu onemogoča ali vsaj zelo otežuje mnoge dejavnosti. Delo ni samo temelj materialne eksistence človeka, ampak tudi eden najpomembnejših pogojev za dejavno udeležbo v dogajanjih v civilni družbi in državi. Pomanjkanje dela in zaposlitve otežuje prizadetemu prispevati njegov delež k skupnosti. Brezposelni so prikrajšani pri moralni pravici, ki jo Ashby imenuje »the right to contribute« – pravica prispevati.

Socialno delo ne more rešiti problema brezposelnosti, lahko pa brezposelnim strokovno pomaga. Naloga socialnih delavcev v takih razmerah je ne le skrb za zagotavljanje najnujnejših materialnih dobrin, ampak predvsem pomoč pri izboljšanju kakovosti življenja brezposelnih, pri uporabi »prostega časa« na zadovoljiv in perspektiven način in pri obvladovanju socialnih stisk, ki jih povzročata brezposelnost. Strokovno socialno delo lahko prispeva k ohranjanju in razvijanju delovnih sposobnosti ter k vzdrževanju moralne nedotakljivosti brezposelnih. Kot kaže primer iz Helmonda, pa so metode socialnega dela uporabne tudi pri zaposlovanju.

LITERATURA

1. Peter Ashby: *The long-term unemployed. Action for a forgotten million*, Bedford Square Press of the National Council for Voluntary Organisations (NCVO), London, 1988
2. T. Brejce: *Rehabilitacijsko delo s teže zaposljivimi osebami*, Zveza skupnosti za zaposlovanje Slovenije, Ljubljana, marec 1987

3. S. Deakin, F. Wilkinson: *Social policy and economic efficiency: The deregulation of the labour market in Britain*, *Critical Social Policy*, 33, winter 1991/92, str. 40–61
4. *Into the twenty-first century: The development of social security*, ILO, Geneva, 1984
5. N. Kerschen, F. Kessler: *Unemployment benefit in France and the Federal Republic of Germany: Social protection or employment market regulation? Some legal aspects*, *ISSR*, 3(43)90, str. 270–286
6. R. Konle-Seidl, H. Ullmann, U. Walwei: *The European social space: Atypical forms of employment and working hours in the European Community*, *ISSR*, 2(XLIII)90, str. 143–179
7. R. Kyovsky, A. Radovan: *Konvencije in priporočila Mednarodne organizacije dela s komentarjem*, Center za samoupravno normativno dejavnost, Ljubljana, 1975
8. *Letopis o zdravstvenem in socialnem varstvu v Sloveniji 91*, Ljubljana, sept. 1991
9. M. F. Loufti: *Self-employment patterns and policy issues in Europe*, *ILR*, vol. 130, 1/91, 1–19
10. M. Novak: *Revsčina v 80. letih v Sloveniji*, *IIP*, 7–8(XXIX)92, str. 651–661
11. S. Ricca: *Les services de l'emploi*, BIT, Genève, 1982
12. F. Robinson, N. Gregson: *The Underclass: a class apart?* *Critical Social Policy*, 34, summer 1992, str. 38–51
13. G. Standing: *The road to workfare: Alternative to welfare or thread to occupation?*, *ILR*, vol 129, št. 6, str. 678
14. H. Van den Berg, C. G. Van der Veer: *The Myth of »Unemployable« People: An Evaluation of a New Employment Service for the »Hard Core« Unemployed*, *Journal of Social Policy*, vol. 21, April 1992, str. 145–210
15. J. P. Victor: *La pauvreté et la sécurité sociale*, *Sociological Research and Social Security*, *European Institute for Social Security*, *EISS yearbook*, 1986, Kluwer Law and Taxation Publishers, Deventer, Netherlands, str. 17–44
16. Več avtorjev: *Zaposlovanje: perspektive, priložnosti, tveganja*, zbornik, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana, 1992
17. *Akt o notifikaciji nasledstva glede konvencij UNESCA, mednarodnih večstranskih pogodb o zračnem prometu, konvencij Mednarodne organizacije dela, konvencij Mednarodne pomorske agencije, carinskih konvencij in nekaterih drugih večstranskih mednarodnih pogodb*, *Ur. l. RS*, 54/92, MP 15/92
18. *Zakon o delovnih razmerjih*, *Ur. l. RS*, 12/90, 15/91
19. *Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti*, *Ur. l. RS*, 5/91, 12/92
20. *Zakon o socialnem varstvu*, *Ur. l. RS*, 54/92